

КАНГЛИ: ПИТАННЯ ЕТНОПОЛІТИЧНОЇ ІСТОРІЇ

Одним із найбільш цікавих питань історії Дашт-і-Кипчак є історія племені кангли. Це плем'я було одним із впливових серед кипчаків. Проте досліджень, присвячених канглам, не так багато. Авторами розлогіх студій з історії канглів були, як правило вчені тюркського походження. У контексті історії киргизького племені кангди історія канглів досліджувалась Р. Абдуманоповим [Абдуманопов 2006]. Питаннями походження канглів, їхньої ролі у державі хорезмшахів та історії племені після монгольських завоювань займається О. Йорулмаз. Нещодавно була опублікована його книга, присвячена історії канглів [Yorulmaz 2006a; Yorulmaz 2006b; Yorulmaz 2007; Yorulmaz 2013]. Історію канглів у Китаї у контексті історії семужень досліджував О. Кадирбаєв [Кадырбаєв 1990]. У контексті історії кипчаків історію канглів вивчав С. Ахінжанов [Ахинжанов 1989]. Куди менш уважно до цієї проблеми підходили історики не-тюркського походження. Кілька абзаців приділив канглам П. Голден у своїх студіях, присвячених кипчакам та кипчацьким племенам [Golden 1997, 109–110, 114–115, 117–118; Голден 2003, 477–478; Голден 2013]. П. Пелльо та Л. Амбі дослідили висвітлення історії канглів у “Юань-ші” [Pelliot, Hambis 1951]. Російських дослідників мало цікавила історія канглів. Завданням пропонованої студії є дослідження історії цього племені. Серед проблем, котрі будуть розглянуті у вказаній статті, є походження, історія племені в XI–XIII ст. у центральноазійських степах, історія племені у Китаї.

Стосовно походження племені кангли серед науковців не було одностайності, і у них є кілька гіпотез. За однією з них, що набула поширення у турецькій історіографії, кангли походили від телеських племен конфедерації Гаоцзюй. Підставою для цього були свідчення “Юань-ші”, що у часи династії Хань кангли звалися гаоцзюй, тобто племенем високих підвод. Проте у часи Хань не згадувались гаоцзюй. Цей етнічний почали використовувати тільки починаючи з IV ст. Канли, згадані у Рашид ад-Діна, були стельмахами, як фактично і перекладався етнічний [Yorulmaz 2006b; Yorulmaz 2013; Абдуманопов 2006, 12; Кадырбаєв 1990, 21]. Іншої

точки зору притримуються центральноазійські дослідники. Так, Р. Абдуманатов пов'язував походження етноніма з авестійською Кангхою, Канцзюєм давньокитайських хронік та кангарами-печенігами. На думку дослідника, печеніги були змішаним ірано-тюркським народом. Етнонім кангар трансформувався у кангли в XI ст. Цієї ж думки притримується український дослідник О. Бубенок. Ще раніше цю думку висловили С. Кляшторний та О. Пріцак. У цілому іраномовний компонент мав бути присутнім у етногенезі канглів [Абдуманатов 2006, 6–11; Бубенок 2009, 65–86; Кляшторный 2003, 226–228; Пріцак 1970, 95–101; Pritsak 1976, 4–29].

І нарешті третя гіпотеза, яка пов'язувала канглів із монголо-мовними племенами. П. Пелльо та Л. Амбі вважали, що етнонім кангли з'явився не раніше XII ст., і що кангли були пов'язані з байавутами з Внутрішньої Азії. Французькі дослідники припускали, що байавути переселилися з Маньчжурії до Центральної Азії разом з ольберліками. На сьогодні присутність монголо-мовного компонента у складі канглів припускає П. Голден. Дослідники вказували на входження до складу канглів клану байавут. Присутність байавутів у складі канглів підтверджується даними “Юань-ші”. Питання щодо монголо-мовного компонента у складі канглів є вкрай заплутаним. П. Голден припускав, що байавути були етнічною групою монгольського походження. У складі канглів значну роль мали грати і огузькі племена кучет та уран [Pelliot, Hambis 1951, 110–111, 113, 115–116; Golden 1997, 106–107, 109–110, 117–118; Голден 2013, 32–34, 36].

На нашу думку, найбільш слушним є пов'язати кангли з кипчаками. Кангли як плем'я кангар-огли (канаарли) згадувалось як одне з кипчацьких племен у Рукн ад-Діна Бейбарса ал-Мисрі, ан-Нувайрі, Ібн Халдуна. Як *Konglu* вони були відомі в Угорщині. Так чи інакше, а кангли згадувались у тісному зв'язку з кипчаками, серед інших компонентів у їхньому етногенезі, тобто зрозуміло, що кангли мали бути пов'язані з печенігами. Костянтин Багрянородний вказував, що три найшляхетніших племені поміж них мали назву кангар, що добре узгоджується з назвою племені у арабських джерелах [Абдуманатов 2006, 13–15; Тизенгаузен 1884, 541; Baski 2006, 53; Константин Багрянородный 1991, Глава 37].

За даними Вільгельма Рубрука, основні кочів'я кангли знаходились у Надураллі [Рубрук 1957, 118–122]. У землях канглів

існувало місто Каракорум. Джувейні ще називав це місто Кара-Кум. На жаль, нам невідома його локалізація, оскільки воно, напевно, знаходилось поблизу кордону з Хорезмом [Пріцак 2008, 221–222; Оллсен 2008, 354]. С. Агаджанов припускає, що ця ставка канглів знаходилась поблизу Дженда [Агаджанов 1969, 253, прим. 2]. Абу-л-Газі, оповідаючи про часи Огуз-хана, вказував, що південний кордон огузів проходив по гирлу Сирдар'ї. Поблизу цього регіону знаходились міста Янгикент та Каракум. Рашид ад-Дін пов'язував заснування Янгикента з міфічним Кунханом [Golden 1972, 56].

Джіованні де Плано Карпіні та Ц. де Брідія знали канглів як кангітів [Карпіні 1957, 72; Христианский мир 2002, 111]. Махмуд ал-Кашгарі згадував, що один шляхетний чоловік із кипчаків мав ім'я Кангли [Абдуманапов 2006, 13; Кадырбаєв 2004, 25]. Сайф ад-Дін Кангар згаданий серед серед єгипетських мамлюків [Кумеков 1993]. Автор “Таємної Історії монголів” повідомляв, що монголам протистояли канліни [Сокровенное сказание 2002, 94, 141, 146].

Один із вождів кангли був правителем Маййафарікіна у 1120 р. А. Гьокбель також припускав належність до канглів Теркен-хатун. Проте свідчення ан-Насаві про цю персону вказують на те, що вона належала до йсемеїв та ольберліків [Gökbel 2002, 651; Насави 1996, Главы 11, 14, 19]. Рашид ад-Дін називав канглів канли [Рашид ад-Дин, 1952, Т. 1. Кн. 1, 84]. В “Цзю Тан шу” згадані кан-хе-лі [Абдуманапов 2006, 10]. Етнонім кангли згадувався тюрками у різних формах [Бушаков 1991, 135–136; Кузеев 1974, 357]. Кангли були присутні у військах Тимура, кочових узбеків та Могулістану. Аталиком онука Тамерлана був кангли Байан-Тимур [Абдуманапов 2006, 16–17]. В Угорщині зафіксовано Kongrlu rétje (луг Конгрлу) поблизу Карцага. За припущенням І. Башкі, Kongrlu є похідним від кипчацького Qongur-ulu, та його можливо зіставити з Qangur-oglu або Qangar-ogli. Це плем'я можна ототожнити з канглами східних джерел [Baski 2006, 53]. П. Голден вважає Qongur-ogli племенем окремим від канглів, назва котрого походить від тюркського qongur [Golden 1997, 115–116]. З канглами він пов'язує інший етнонім qmngu. Цей етнонім був згаданий у ад-Дімашкі. Американський дослідник вважає, що етнонім має або форму Qumanlu (Quman), або Qanqlu

[Golden 1997, 115; Голден 2013, 34]. Багато дослідників пов'язують кангу-огли з канли, тобто канглами. К. д'Оссон пропонував й інші варіанти прочитання цього етноніма. Форму “канаарали” пропонували В. Тізенгаузен, С. Аманжолов, С. Ахінжанов [Кумеков 1993]. П. Голден вважав канглів східними кипчаками, а їхнім правлячим кланом – рід байавут. До складу конфедерації канглів він відносив племена байавут, куманів, кучет, уран, барат [Golden 1997, 110, 114–115, 117–118; Голден 2003, 477–478; Голден 2013; Pelliot, Hambis 1951, 111–112].

Кангли обіймали високі посади в хорезмійському султанаті. Йамін (Амін) ал-Мульк (Хан-мелік) був намісником Хорасану [Рашид ад-Дин, Т. 1. Кн. 2, 220–221; Tabakat-i Nasiri 1881, 287; Насави 1973, 334; Yöğulmaz 2006a]. Кутгуз володів землями на північ від Аральського моря [Березин 1855, 111; Храпачевский 2004, 522]. Він був родичем Джелал ад-Діна Манкбурні та був пов'язаний з Ай-Чічек із племені кангли – однією з головних хатун у хорезмійському султанаті, син якої Джелал ад-Дін претендував на престол [Буниятов 1986, 195]. Кангли конкурували за вплив із ймеками Теркен-хатун. Ан-Насаві, як секретар Джелал ад-Діна, не міг не знати етнічної номенклатури хорезмійського султанату, і тому його версія про походження Теркен-хатун з ймеків нам видається такою, що заслуговує на довіру [Насави 1996, Главы 11, 14, 19].

Окремо треба повідомити про східнотуркестанських канглів. Вони, як і карлуки, були підданими Караханідів і у XII ст. прагнули незалежності від останніх [Ахінжанов 1989, 234]. Кангли підтримали Єлюя Даші, коли той атакував Східний Туркестан та Жетису [Ахінжанов 1989, 234]. Слід зазначити, що кангли активно взаємодіяли із сусідніми монголомовами племенами. У 1205 р. східнотуркестанські кангли надали притулок меркітам [Сокровенное сказание 2002, 94–97]. Рашид ад-Дін згадував про канглів як про сусідів найманів [Рашид ад-Дин 1952, Т. 1. Кн. 1, 136–137]. Китайський хроніст вказував, що у війську керейтського Он-хана (Тооріла) воював кангли Хайланьбо (Кайранбай) [Кадырбаев 2004, 23; Кадырбаев 2003, 99–100; Кадырбаев 1990, 35–36; Golden 2000, 28–29]. Кайран-бай був дідом Бухуму (Pu-hi-mu), який перебував на службі у династії Юань [Golden 2000, 29; Кадырбаев 2004, 23]. Окрім того, джерелами засвідчено їхній

зв'язок із тюрками-карлуками. Разом вони вчинили заколот проти Караханідів [Ахинжанов 1989, 233–234]. Можна припустити, що кангли Жетису залежали від карлуцьких правителів Алмалика та Кайалика.

Окремо необхідно згадати про кангли у військах хорезмійців під час вторгнення монголів до Центральної Азії. Монгольський літописець вказував, що Субедей та Джебе вдерлись у володіння сартаульського народу, але воліли не зачіпати володіння Хан-Меліка, і тільки після того, як його володіння атакував Тохучар, він пішов на з'єднання з Чжалалдіном-Солтаном (Джалал ад-Діном Манкбурні) [Сокровенное сказание 2002, 139]. Хан-мелік – це намісник Хорасана Йамін (Амін) ал-Мульк [Рашид ад-Дин 1952, Т. 1. Кн. 2, 220–221]. Йамін (Амін) був кузеном Джелал ад-Діна та одним із ватажків кангли [Насави 1973, 334]. Коли Карача-хаджиб зрадив Інал-хана під Отраром у 1219 р., то його воїни були страчені монголами. Оборonoю Бенакета командував Ілгету-мелік на чолі війська з племені кангли. Оборона міста тривала три дні, а після капітуляції міста монголи повбивали багатьох канглів. У Хорезмі перебувало багато канглів. Їх очолювали Озлак (Узлаг)-хан та Ак-султан, а також сановники Буджі-Пехлеван, Кучай-Тегін, Огул-Хаджиб, Тимур-Мелік [Рашид ад-Дин 1952, Т. 1. Кн. 2, 198–199, 201–202, 213–215; Кузембаев 2013, 164].

Від даних Рашид ад-Діна дещо відрізняються свідчення Джувейні. Проте між ними є і багато спільного. Джувейні описував зраду Карача-хаджиба, котрий відкрив монголам шлях у Отрар через ворота Суфі-Хана. Також він вказував, що Ілгету-мелік добре підготувався до оборони і три дні воював із монголами у Фанакаті. Монголи здобули перемогу лише на четвертий день. За свідченнями Джувейні, Самарканд обороняли кангли. Алп-хан із тисячею вершників зробив вилазку з міста, але його загін був знищений монголами. Місто до останнього боронили кангли Баришмас-хана, Тагай-хана, Сарсік-хана та Улаг-хана. Стосовно Хорезму, то Джувейні не згадував у оповіді про канглів, проте серед командуючих обороною згадував Хумар-тегіна (його він вважав родичем Теркен-хатун, а сама хатун, за його версією, була з канглів), Бука-Пахлавана, Могл-Хаджиба, Алі Дуругіні [Джувейні 2004, 55–56, 60, 81–82, 84].

Спираючись на дані Рашид ад-Діна та Джувейні, Т. Оллсен стверджує, що Джучі, відомий ще як Улуш-іді, у 1221 р. атакував канглів, здійснивши спеціальний похід у місцевість Кара-Кум (або Каракорум) [Оллсен 2008, 354]. Дослідник припускав, що ця кампанія мала на меті нейтралізацію канглів [Оллсен 2008, 354]. Укладачі “Юань-ші” повідомляли, що Джучі здобув Барчанлигкент (Барчін) [Оллсен 2008, 354]. За даними Рашид ад-Діна, Джучі здобув Барчанлигкент, Дженд, Сигнак, Янгикент, тобто міста у басейні Сирдар’ї [Рашид ад-Дин 1952, Т. 1. Кн. 2, 198–200, 256–257]. Перебуваючи на периферії ісламського світу, місцеві кангли та огузи (туркмени) прийняли іслам. Саме ця обставина зумовила те, що францисканець називав їх “бісермінами”. Термін “бусурмен” використовувався русами та тюрками для позначення мусульман [Христианский мир 2002, 323]. Саме через слов’янських посередників цей етнонім міг потрапити до францисканців. Описуючи події 1229 р., анонімний монгольський хроніст називав серед непокірних народів канлінів [Сокровенное сказание 2002, 146]. Остаточо кангли були переможені лише у 1237 р., та й то частина з них втікла до Угорщини.

Кангли Хотоси воювали проти монголів у 1224 р. [Храпачевский 2004, 522]. Монгольський анонім і надалі повідомляв про зіткнення з кібчаутами та канлінами [Сокровенное сказание 2002, 141, 146, 148]. За Абу-л-Газі, експедицію Джучі до Дашт-і Кипчак було здійснено вже після завоювання Гурганджу [Абу-л-Гази 1958, 44]. Китайський хроніст вказував, що після перемоги над русами та аланами Хесимайлі воював проти канглів, вийшовши до міста Бо-цзи-ба-лі [Березин 1855, III; Храпачевский 2004, 522]. Посол чжурчженів у “Бей ші цзі” про кипчаків не згадував, проте вказував, що у регіоні, де він перебував, мешкали народи моліхі (меркіти), холіхіз (киргизи), ханглі (кангли), гуйгу (уйгури), тума (тумати) та холу (карлуки) [Bretschneider 1910, Vol. 1, 27–28].

Як вважає Р. Храпачевський, Бо-цзи-ба-лі – це Булгар [Храпачевский 2004, 522]. Наскільки відомо з китайських джерел, Хесимайлі воював у складі корпусу Субедея, з чого можна зробити припущення, що Бо-цзи-ба-лі китайського хроніста – Булгар, а опис народів, з якими воювали монголи, відповідає схемі просування військ, яку запропонував Ібн ал-Асір. Вождь канглів згаданий у “Юань-ші” як Хотоси, що майже відповідає тюркському

імені Куттуз. Правитель із таким іменем був родичем Джелал ад-Діна Манкбурні та був пов'язаний з Ай-Чічек із племені канглів [Буниатов 1986, 195]. На жаль, арабські хроністи не повідомляють деталей подій, але відомо, що перед тим, як стати мамлюком, він був взятий у полон монголами [Буниатов 1986, 195]. Це могло відбутись між 1221 та 1224 рр. Більш ймовірно, що це сталось, коли Субедей-багатур повернувся зі Східної Європи до Монголії через надаральські степи. Оскільки на той момент монголи не ставили перед собою завдання остаточно перемогти канглів, то навіть вторгнення 1223 р. не призвело до завоювання всього Надаралля. Коли Куттуз потрапив у полон, його не стали вбивати або висилати у Китай, а продали в рабство [Буниатов 1986, 195]. Звісно, що принизливішим для нього був факт рабства. Протягом багатьох років Куттуз служив Аййубідам, аж доки сам не став правителем Єгипту [Макриси 1966; Golden 2000, 32].

Вже під час монгольського завоювання Дашт-і Кипчак значна кількість кипчаків перебувала на службі у монгольських правителів. Після повернення зі Східної Європи Субедей у 1224 р. сформував військо з переможених племен – меркітів, найманів, керейтів, канглів та кипчаків [Храпачевский 2004, 500–501]. Окрім кипчаків, у складі монгольського війська перебували кангли. У “Юань-ші” вказано, що на службі у монголів перебували такі їхні відомі вожді: Асанбука, Согнак-тегін, Айбай, Абобайаут [Кадырбаев 1990, 28, 32–33, 35, 46; Yöğulmaz 2007, 203]. Кангл Аймаур (Еймур, Аймяо) брав участь у поході Субедея-багатура та Джебе-нойона до Східної Європи та під час кампанії Чингіз-хана проти тангутів. Він також відзначився у війні проти чжурчженів у Хенані. Аймаур брав участь у кампанії Мунке проти Південної Сун. Кангли Орос також воював проти китайців під командуванням Мунке [Храпачевский 2009, 244; Кадырбаев 1990, 45–46].

З дев'яти чиновників-кангли троє були даругачі. Впливовими кангли були Бухуму, Тухулу (Тоглук), Тарікчі, Мінган, Єсудай, Орос, Єсудар, Ціньшун, брати Іналтоктоа та Асанбука. Найбільш впливовим був Бухуму. Зростання його впливу викликало реакцію з боку Ахема (Ахмеда). Бухуму брав участь у справах вищого органу влади – Чжуншушена (Центрального Імператорського Секретаріату). Він написав скарги на першого міністра уйгура

Санга та Наср ад-Діна. Бухуму обіймав посади пінчжінчженші (генерал-губернатора) та луйшоу (імперського намісника у столиці). Предки Бухуму були шляхетними людьми з племені канглів, дідом Бухуму – Хайланьбо (Кайран-бай). Незважаючи на те, що сини Кайран-бая потрапили у полон до монголів, їх помилували. Наймолодшим із синів Кайран-бая був Яньчжень (Алчін). Він деякий час перебував при дворі Соркуктані-бегі. Після цього Алчін служив Хубілаю і супроводжував його у походах. Сином Алчіна був Бухуму [Кадырбаев 1990, 34–35; Yorulmaz 2007, 202–203].

Близьким до Бухуму був Тоглук, змалку наблизений до Хубілая. Кангли Тарікчі відзначився при облозі міст Фаньчен та Сяньян під час походу Хубілая на Південну Сун. Після підкорення Південного Китаю він командував монгольськими військами у Гуаньдуні та Фуцзяні, а потім у Гуаньсі та в Чжедуні. Його старший син Токтоа-Тимур став темником та даругачі, а молодший – Ваньну – успадкував посаду батька у Гуаньсі. Стосовно ж походження Тарікчі, то його батьком був Іліг-Бай. Воєначальник кипчацької гвардії Мінган відповідав за безпеку імператора під час його візитів у провінції, а також під час походів. На чолі 8 тис. монголів він дійшов до Бешбалика, де бився проти Хайду. Він наполіг на звільненні 10 тис. семужень від повинностей та ініціював формування з них військ. Сформований із них тумен він очолив сам. Єсудай брав участь у походах на Південну Сун та Японію. У 1283 г. його призначили на посаду даругачі Тайчжоу. Він був представником імператора при кипчацькій гвардії. У 1287 р. Єсудай брав участь у поході проти Найана [Кадырбаев 1990, 102–104; Yorulmaz 2007, 203–205].

Орос у 1289 р. був призначений на посаду сюаньфуші (уповноваженого на місцях, особливо уповноваженого по замиренню), а потім став темником. Орос походив із клану байавут племені канглів. Його родина була впливовою, і до неї належали Хаші Пайаву (Каші Байаут) та Кін'г-Топ'г. Син Ороса Кін'г-Топ'г належав до придворних останнього монгольського імператора Юань Тогон-Темюра. Єсудар брав участь у здобутті міст Сяньян та Фаньчен. Під час штурмів цих міст він був першим на мурах. За ці заслуги його призначили тисячником. У 1279 р. він став темником та керував сотнею суден на просторах від Хуанхе

до Янцзи. Війська, які очолював Єсудар, повернулися з першого походу на Японію без втрат. Батьком Єсудара був Ngai-rai Ba'a'ut. Ще один кангли Ціньшун охороняв особисті покої імператора. Він був люйшоу Шаньду, а також перебував на посаді пінчжанчженші (керівника департаменту, тобто директора) у сінчжуншенах (пересувних імперських секретаріатах, філіалах Центрального Імперського Секретаріату у провінціях) провінцій Цзянсі, Хенань, Ляоян, Чженцзян. Інал-Токтоа та Асанбука користувались прихильністю Хубілая з дитинства. Асанбука відзначився під час придушення повстання Найана у 80-і рр. XIII ст. Вже у 1293 р. він воював проти Хайду на Алтаї. Асанбука мав маєтки та обіймав важливу посаду у гвардії. Інал-Токтоа перебував у особистій охороні імператора [Кадырбаєв 1990, 104–105; Pelliot, Hambis 1951, 106–107; Yörlmaz 2007, 202–203].

Ашанбухуа (Асанбука) походив із царського роду канглів. Він був нащадком Шаньметгумалі. Його дядьком та батьком були її сини Чулюй і Яя. Відповідно Асанбука був її онуком. Шаньметгумалі відправила до монголів караван із багатствами та синами. Шаньметгумалі отримала від монгольських правителів резиденцію та утримання з державної скарбниці. Хатун попрохала про повернення додому Яя, котрий отримав від монголів титул вана (князя) канглів. Асанбука був одним із шести синів Яя. Його пожалували титулом гуна (правителя) канглів. Стосовно тюркської форми імені Шаньметгумалі, то О. Йорулмаз, посилаючись на Б. Огеля, реконструював його як Кумар-хатун. Chu'lu (Чулюй у О. Кадирабаєва) дослідник пропонує вважати спотвореною формою імені Kulug [Кадырбаєв 1990, 104–105; Pelliot, Hambis 1951, 106; Yörlmaz 2007, 201–202; Golden 1997, 118–119].

На високих посадах при дворі імператора Темура знаходились кангли Йіна-Тото (Іналтото, Інал-Токтоа) та Ашапухуа (Асанбуга). Іналтото відзначився у битві проти Хайду у 1301 р. У бою він перебував поряд із принцем Хайсаном, щоб забезпечувати його безпеку. Асанбука відзначився у битвах проти Хайду на Алтаї та Хангаї. При наступниках Темура значну роль продовжував відігравати кангли Бухуму. Коли у 1307 р. імператор Темур загинув, і між принцями почалась боротьба за владу, Інал-Токтоа попередив Хайсана про змову, втікши з Дайду. Асанбука залишився у місті і попередив про змову іншого принца (Аюрбарвада).

Змову проти Хайсана та Аюрбарвади було викрито, і її організатор принц Ананда був страчений. Після цього почалась ворожнеча між Хайсаном та Аюрбарвада. На боці Хайсана виступили Асанбука та Інал-Токтоа, котрі після його перемоги були призначені на високі посади. Інал-Токтоа радив Хайсану розірвати договір з Аюрбарвада, щоб престол успадкував не брат, а син правителя. Імператор відкинув цю пропозицію. Коли у 1311 р. Хайсан помер, а на престол зійшов Аюрбарвада, то Інал-Токтоа та Асан-Буга були усунуті від двору. Окрім військової справи, кангли також були чиновниками та вченими. Кангли Бухуму та його син Наонао брали участь у підготовці видання династійних історій династій Ляо, Сун, Цзінь. Кангли Орос також був вченим. У “Юань-ші” ще було згадано про канглів Темур-Таша, Каму, Суйсуя, Буку, Кару, Есен-Бугу, Інал-Токтоа. Бука, Кара, Інал-Токтоа та Есен-Буга за конфесійною належністю були християнами-несторіанами [Кадырбаев 2012, 89–96; Кадырбаев 2013, 80–84; Pelliot, Hambis 1951, 102, 109; Ch’i-Ch’ing 2008, 491, 495, 512, 532–533, 528–530, 537–538; Yörlümez 2007, 202].

Отже ми дійшли таких висновків: 1) Походження канглів пов’язано з конфедерацією кангарів-печенігів та кипчаками. Канцзюйці, як і Гаоцзюй, могли бути далекими предками і безпосереднього зв’язку між ними та канглами немає; 2) Кангли були одним із найпотужніших племен кипчаків. Їхня конфедерація справляла значний вплив на історію Хорезму та східної частини Дашт-і Кипчак у XI–XIII ст. Під час монгольського завоювання Чингіз-хан та його нащадки зустріли сильний опір із боку канглів; 3) У Китаї кангли входили до складу семужень та кипчацької гвардії. Кангли були відособленою групою, і деякі з них користувалися значним впливом при дворі. З них походили як полководці, так і чиновники. Кангли входили до оточення імператорів династії Юань.

ЛІТЕРАТУРА

Абдуманов Р. А. Культурно-историческая основа кыргызского племенного образования кангды // **Тюркологический сборник: Тюркские народы России и Великой Степи, 2005.** Москва, 2006.

Агаджанов С. Г. **Очерки истории огузов и туркмен Средней Азии.** Ашхабад, 1969.

Ахинжанов С. М. **Кыпчаки в истории средневекового Казахстана.** Алма-Аты, 1989.

Березин И. Н. Нашествие Батыя на Россию // **Журнал министерства народного просвещения.** Ч. LXXXVI. Отд. II. Санкт-Петербург, 1855.

Бубенок О. Б. Печеніги в степах Східної Європи: алтайці чи індоєвропейці // **Східний світ,** 2009. № 2.

Буниятов З. М. **Государство Хорезмшахов-Ануштегенидов, 1097–1231.** Москва, 1986.

Бушаков В. А. Тюркская этноойконимия Крыма // **Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук – Специальность 10.02.06. Тюркские языки.** Москва, 1991.

Голден П. Формирование кумано-кыпчаков и их мира // **Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии.** Вып. X. Симферополь, 2003.

Голден П. К вопросу о происхождении племенных названий кыпчаков // **Сборник материалов Международной научной конференции “Кипчаки Евразии: история, язык и письменные памятники”, посвященный 1100-летию Кимекского государства в рамках Дней тюркской письменности и культуры.** Астана, 2013.

Джувейни. **Чингисхан. История завоевателя мира, написанная Ала ад-Дином Ата-Меликом Джувейни /** Перевод с текста Мирзы Мухаммеда Казвини на английский язык Дж. Э. Бойла. С предисловием и библиографией Дэвида О. Моргана. Перевод текста с английского на русский язык Е. Е. Харитоновой. Москва, 2004.

Кадырбаев А. Ш. **Тюрки и иранцы в Китае и Центральной Азии XIII–XIV вв.** Алма-Аты, 1990.

Кадырбаев А. Ш. О миграциях и расселении кыпчакских племен в степях Евразии до эпохи Чингис-хана // **Altaica.** VIII. Москва, 2003.

Кадырбаев А. Ш. Персидские и китайские источники о переселении кыпчакских племен в Дашт-и Кипчак (в XI – начале

XIII в.) // **Историко-культурные взаимосвязи Ирана и Дашт-и Кипчака в XIII–XVIII вв. Материалы международного круглого стола.** Алматы, 2004.

Кадырбаев А. Ш. Тимур и Хайсан // **Общество и государство в Китае.** Т. XLII. Ч. 3. Москва, 2012.

Кадырбаев А. Ш. Кыпчакская гвардия монгольских императоров Китая и государственный переворот в империи Юань в 1307 году (по материалам китайской династийной истории Юань-ши) // **Сборник материалов Международной научной конференции “Кипчаки Евразии: история, язык и письменные памятники”, посвященный 1100-летию Кимекского государства в рамках Дней тюркской письменности и культуры.** Астана, 2013.

Джиованни де Плано Карпини. **История монгалов.** Вильгельм де Рубрук. Путешествие в Восточные страны / Пер. с лат. А. И. Малеина. Ред., вступит. ст. и примеч. Н. П. Шастиной. Москва, 1957.

Кляшторный С. Г. **История Центральной Азии и памятники рунического письма.** Санкт-Петербург, 2003.

Кононов А. Н. **Родословная туркмен: Сочинение Абу-л-Гази, хана хивинского.** Москва – Ленинград, 1958.

Константин Багрянородный. **Об управлении империей** / Пер. под ред. Г. Г. Литаврина, А. П. Новосельцева. Москва, 1991 // http://www.vostlit.info/Texts/rus11/Konst_Bagr_2/index.phtml?id=6412

Кузеев Р. Г. **Происхождение башкирского народа.** Москва, 1974.

Кузембаев Н. Е. Монгольское завоевание кипчакских племен восточного Дешт-и-Кипчака и судьбы кипчакской элиты в составе Монгольской Империи и за ее пределами // **Сборник материалов Международной научной конференции “Кипчаки Евразии: история, язык и письменные памятники”, посвященный 1100-летию Кимекского государства в рамках Дней тюркской письменности и культуры.** Астана, 2013.

Кумеков Б. Е. Об этнонимии кыпчакской конфедерации западного Дешт-и-Кыпчака XII – начала XIII века // **Известия АН Республики Казахстан.** № 1. Алматы, 1993.

Кюннер И. В. Китайские известия о народах южной Сибири, Центральной Азии и Дальнего Востока. Москва, 1961 // <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/china.htm>

Шихаб ад-Дин Мухаммад ан-Насави. Жизнеописание султана Джалал ад-Дина Манкбурны / Пер. с араб., пред., коммент., прим. и указатели З. М. Буниятова. Баку, 1973.

Шихаб ад-Дин Мухаммад ан-Насави. Сират ас-султан Джалал ад-Дин Манкбурны (Жизнеописание султана Джалал ад-Дина Манкбурны) / Изд. критич. текста, пер. с араб. пред., коммент., прим. и указатели З. М. Буниятова. Москва, 1996 // <http://www.vostlit.info/Texts/rus8/Nasawi/frame-text1.htm>, <http://www.vostlit.info/Texts/rus8/Nasawi/frame-text2.htm>, <http://www.vostlit.info/Texts/rus8/Nasawi/frame-text3.htm>, <http://www.vostlit.info/Texts/rus8/Nasawi/frame-text4.htm>, <http://www.vostlit.info/Texts/rus8/Nasawi/frame-text5.htm>

Олсен Т. Прелюдия к западным походам: монгольские военные операции в Волго-Уральском регионе в 1217–1237 годах // Степи Европы в эпоху Средневековья. Т. 6. Золотоордынское время. Донецк, 2008.

Прицак О. Печеніги // Український історик. № 1–3. Нью-Йорк – Мюнхен, 1970 // http://shron.chtyvo.org.ua/Pritsak_Omelian/Pechenihy.pdf

Прицак О. Коли і ким було написано “Слово о полку Ігоревім”. Київ, 2008.

Расовский Д. А. Пределы “поля половецкого” // Seminarium Kondakovianum / Анналы Института им. Н. П. Кондакова. Сборник статей в честь А. А. Васильева. Вып. 10. Прага, 1938.

Рашид ад-Дин. Сборник летописей. Т. 1. Кн. 1 / Перевод с перс. Л. А. Хетагурова. Редакция и примечания проф. А. А. Семёнова. Москва – Ленинград, 1952.

Рашид ад-Дин. Сборник летописей. Т. 1. Кн. 2 / Пер. с перс. Смирнова О. И., прим. Панкратов Б. И., Смирнова О. И. Ред. Семенов А. А. Москва – Ленинград, 1952.

Родословная история о татарах, переведенная на французский язык с рукописной татарской книги, сочинения Абулгачи Баядур-хана, и дополненная великим числом примечаний достоверных и любопытственных о прямом нынешнем состоянии Северная Азии с потребными географическими

ландкартами, с французского на русский в Академии наук. Т. 1. Санкт-Петербург, 1768.

Сокровенное сказание монголов / Перевод С. А. Козина. Москва, 2002.

Тизенгаузен В. Г. Сборник материалов, относящихся к истории Золотой Орды. Т. I: Извлечения из сочинений арабских. Санкт-Петербург, 1884.

Храпачевский Р. П. Военная держава Чингисхана. Москва, 2004.

Храпачевский Р. П. Золотая Орда в источниках. (Материалы для истории Золотой Орды или улуса Джучи). Т. 3. Китайские и монгольские источники. Москва, 2009.

Христианский мир и Великая Монгольская империя. Материалы францисканской миссии 1245 года. Материалы францисканской миссии / Критический текст, перевод с латыни Истории Тартар брата Ц. де Бридиа С. В. Аксенова и А. Г. Юрченко. Экспозиция, исследование и указатели А. Г. Юрченко. Санкт-Петербург, 2002.

Baski I. On the Ethnic Names of the Cumans of Hungary // **Kinship in the Altaic World / Proceedings of the 48th PIAC**. Edited by Elena V. Boikova and Rostislav B. Rybakov. Wiesbaden, 2006.

Bretschneider E. Medieval Researches from Eastern Asiatic Sources. Fragments towards the Knowledge of the Geography and History of Central and Western Asia from the 13th to 17th Century. Vol. 1. London, 1910.

Hsiao Ch'i-Ch'ng. Mid-Yuan Politics // **The Cambridge History of China. Vol. 6: Alien regimes and border states, 907–1368**. Cambridge, 2008.

Golden P. B. The Migrations of the Oğuz // **Archivum Ottomanicarum. Vol. 4**. Wiesbaden, 1972.

Golden P. B. Cumanica IV: The Cumano-Qıpçaq Clans and Tribes // **Archivum Eurasiae Medii Aevi. Vol. IX (1995–1997)**. Wiesbaden, 1997.

Golden P. B. “I will give the people unto thee”. The Chinggisid Conquests and Their Aftermath in the Turkic World // **Journal of the Royal Asiatic Society. Third Series. Vol. 10. Part 1**. Cambridge UK, 2000.

Gökbel A. Kipchaks and Kumans // The Turks. Vol. 1. Ankara, 2002.

Paul Pelliot, Louis Hambis. Historie des campagnes de Gengis Khan. Cheng-wou ts'un-tcheng lou /Traduit et annoté par Paul Pelliot et Louis Hambis. Leiden, 1951.

Pritsak O. The Pechenegs. A Case of Social and Economic Transformation // Peter de Ridder Press (Archivum Eurasiae Medii Aevi. 1975. Vol. 1.). Lisse, 1976.

Tabakat-i-Nasiri: A General History of the Muhammedan Dynasties of Asia, Including Hindustan, from 194 [810 A.D.] to A.H. 658 [1260 A.D.] and the Irruption of the Infidel Mughals into Islam by *Maulana, Minhaj-ud-Din, Abu-'Umar-i-'Usman Jawzani. Vol. 1. London, 1881.*

Yorulmaz O. Harezmsaş Kanglıları/Kanklıları (Etkileri, Roller ve Akıbetleri) // Türk Dünyası Araştırmaları. Sayı 162. İstanbul, 2006.

Yorulmaz O. Kanglıların/ Kanklıların menşei meselesi // Tarih Dergisi. Sayı 43. İstanbul, 2006.

Yorulmaz O. Moğol İstilasası Sonrası Kanglılar/Kanklılar // Bilig. Sayı 40. Ankara, 2007.

Yorulmaz O. Geçmişten Günümüze Kanglı Türkleri. Ankara, 2013.